

СВІТ МОВИ – СВІТ У МОВІ

МАТЕРІАЛИ VII Міжнародної наукової конференції

Київ 2023

**Міністерство освіти і науки України
Український державний університет
імені Михайла Драгоманова
Інститут мовознавства імені О. О. Потебні НАН України
Лодзинський університет
Шуменський університет
імені Єпископа Костянтина Преславського**

СВІТ МОВИ – СВІТ У МОВІ

МАТЕРІАЛИ

VII Міжнародної наукової конференції 27 жовтня 2023 р.

УДК 811
ББК 81.2

Рекомендовано до друку Вченою радою факультету
іноземної філології Українського державного університету
імені Михайла Драгоманова (протокол № 5 від 14 грудня 2023 р.)

Світ мови – світ у мові: матеріали VII Міжнародної наукової конференції (м. Київ, 27 жовтня 2023 р.; Український державний університет імені Михайла Драгоманова): тези доповідей / уклад. І. В. Воловенко, Т. В. Слива; за заг. ред. Ю. В. Кравцової. Київ: Вид-во УДУ імені Михайла Драгоманова, 2023. 285 с. електронне видання

ISBN 978-966-931-299-0

Збірник містить тези доповідей учасників наукової конференції, де розглядаються актуальні проблеми історичного розвитку мови, взаємозв'язку мови та мислення, мови як феномена культури, її ролі в міжкультурній комунікації, мовної семантики, лексико-граматичних інновацій, функціонування мовних засобів у різних типах дискурсу, сутності мовної особистості, прикладні аспекти вивчення мови.

Призначено для філологів – учених, викладачів, студентів.

ISBN 978-966-931-299-0

© Автори статей, 2023

© Український державний університет
імені Михайла Драгоманова, 2023

3. *Applied Linguistics*, Volume 29, Issue 1, March 2008, P. 161–163.
URL: <https://doi.org/10.1093/applin/amn003>
4. *Radin P.* Primitive religion. New York, 1937. 268 p.

**І. М. Мирошніченко,
Т. Г. Файчук
Київ, Україна**

ФРАЗЕОЛОГІЗМИ В ЗАГОЛОВКАХ УКРАЇНСЬКИХ І ПОЛЬСЬКИХ ЗМІ НА ВІЙСЬКОВУ ТЕМАТИКУ

Тези присвячені дослідженню фразеологізмів у складі заголовків статей військової тематики в українських та польських інтернет-виданнях. Основною метою є проведення лінгвістичного та соціокомунікаційного дослідження використання фразеологізмів у таких заголовках. Дослідження вирізняється науковою новизною завдяки порівняльному підходу та аналізу мовленнєвих особливостей української та польської журналістики, що системно залучає фраземи для підсилення ефективності комунікації в контексті військової тематики.

З початком широкомасштабного військового нападу Російської Федерації на Україну фразеологічний вираз *гарматне м'ясо* в значенні «той, ті, кого посилають на несправедливу, загарбницьку війну, на очевидну загибель» [3, с. 414] представлений у заголовках матеріалів військової тематики, зокрема для називання російських призовників, яких країна-агресорка масово мобілізує на війну з Україною. Додаткові суб'єктно-об'єктні конотації у структурі назв сприяють чіткому розумінню семантичного та стилістичного навантаження: *Мобілізоване гарматне м'ясо рашисти комплектують речовими мішками часів Другої світової війни* (URL: bit.ly/44FJ1rc); *«Гарматне м'ясо» окупантів* (URL: bit.ly/3Z4lbnK); *Путіну потрібно більше російського гарматного м'яса, – міністр оборони Британії* (URL: bit.ly/484rgoc); *Генштаб: Луганщина всяяна трупами окупантів, а поранених Росія кидає на «гарматне м'ясо»* (URL: bit.ly/47VXpOZ).

Примітно, що у польських словниках, на відміну від українських, фразеологізм *mięso armatnie* має вужче значення: пор. *mięso armatnie* «солдати, яких відправили на війну, яким судилося загинути» [4, с. 445], *mięso armatnie* «солдати, яких посилають у зону бойових дій, які найбільше ризикують загинути» [5]. Щоправда, у заголовках польських ЗМІ медичної та освітньої тематики фразема набуває нового значення «люди, яких наражають на небезпеку»: *Pielegniarki o sobie:*

jesteśmy mięsem armatnim (URL: <http://surl.li/krvcz>); *Ratownik medyczny: Czujemy się jak państwowe mięso armatnie* (URL: <http://surl.li/kqzsf>); *Przedszkola siedliskiem koronawirusa. «Jesteśmy mięsem armatnim»* (URL: <http://surl.li/kqzsi>).

Фразеологізм *mięso armatnie* представлений у складі заголовків польських статей військової тематики для називання солдатів країни-окупанта: *Mięso armatnie uciekło z frontu Putina* (URL: <http://surl.li/kqzsd>); *Kucharz Putina pichci mięso armatnie z morderców i rabusiów* (URL: <http://surl.li/krugw>); *Kucharz Putina grasuje w łagrach w poszukiwaniu mięsa armatniego* (URL: <http://surl.li/lviqj>); *Kreml ma kim zastąpić Grupę Wagnera. Mięso armatnie dostarczą firmy energetyczne* (URL: <http://surl.li/lvhsm>). Засвідчуємо також приклади вживання фраземи на позначення призовників самопроголошеної Придністровської Молдавської Республіки (*Mieszkańcy Naddniestrza uciekali, by nie zostać mięsem armatnim* (<http://surl.li/lviga>)), солдатів самопроголошеного президента Республіки Білорусь (*Putin jedzie do Łukaszenki po mięso armatnie* (URL: <http://surl.li/kqzrz>)).

Фіксуємо випадки фраземи в початковій частині назви з наступним розширеним коментарем, що розкриває, уточнює, деталізує зміст статті: *Гарматне м'ясо: куди кинуть мобілізованих росіян?* (URL: bit.ly/3r48KvB); *Шукає нове «гарматне м'ясо»? Держдума готує зміни для призовників* (URL: bit.ly/3PrEFj9); *«Mięso armatnie» się buntuje. Nie chcą dalej ginąć* (<http://surl.li/lvjgk>); *Tanie mięso armatnie Putina: rekruci z pobitych terenów Ukrainy* (URL: <http://surl.li/kruhm>).

Засвідчуємо також приклади вживання фразеологізму у якості порівняльного: *Rosja використовує нацистський як гарматне м'ясо – експрезидент Монголії* (URL: bit.ly/3ErANIu); *Роспропаганда поширює маніпуляцію, що Захід використовує Україну як «гарматне м'ясо» для послаблення рф* (URL: bit.ly/3ErANIu); *Muzycy z Doniecka przymusowo wysłani na front. Rosjanie użyli ich jako mięsa armatniego* (URL: <http://surl.li/kruic>); *«Wysyłają ich wyłącznie jako mięso armatnie». Rosyjski opozycjonista o rekrutach* (URL: <http://surl.li/lvlbt>); *«Jak za Stalina». Gen. Polko: Rosja traktuje żołnierzy jako mięso armatnie* (<http://surl.li/lvlgx>). Конструкція порівняльного фразеологізму має на меті викликати відповідну негативну реакцію у читача – засудження, несприйняття, обурення.

Виділяємо приклади заголовків із порівняльними фраземами-складниками для відображення складних процесів в Україні. Мета таких конструкцій – привернути увагу суспільства до гострого питання належної професійної підготовки мобілізованих: *Добровольців кидають в бій, як гарматне м'ясо – Віктор Шшикін* (URL: bit.ly/44Kbuff); *«Як гарматне м'ясо відправили людину»: брат Богдана Покітка з Тернополя розповів про загибель мобілізованого*

(URL: bit.ly/44DM3w3). У цьому контексті примітною є заголовкова назва із використанням фрази із заперечною часткою не: «*Мої бійці – не гарматне м'ясо*», – командир роти з 14 ОМБр (URL: bit.ly/45S9XVq).

Українські електронні видання досить активно послуговуються у заголовках статей на військову тематику фразеологізмом *удар у спину кому, чому* «підступний вчинок, зрадницька поведінка когось у ставленні до кого-, чого-небудь» [3, с. 732]. Натомість його польський відповідник *cios w plecy* «підступне заподіяння кривди» [4, с. 594] у меншій мірі представлений в заголовках матеріалів військової тематики.

Контексти стосуються переважно тих загроз, які очікують на Росію: *РФ загрожує ще один «удар у спину»*: з'явилося перехоплення розмови росіян в Україні (URL: bit.ly/47Y6O8t); *Гіркін пообіцяв Путіну «удар ножем» у спину* (URL: bit.ly/3LxOn15); *Данілов про заколот Пригожина: режиму Путіна завдано «удар ножем у спину»* (URL: bit.ly/3sHz7YR), *Rosyjski generał Iwan Popow: Odwołano mnie za mówienie prawdy o froncie. Armia dostaje cios w plecy* (URL: <http://surl.li/kqzsp>); *Generalowie docisnęli Prigożyna, twórcę najemniczej Grupy Wagnera. Nawet Kadyrow zadał mu cios w plecy* (<http://surl.li/kqzsl>).

Виокремлюємо складні назви статей з фраземою на початку у формі питального (рідше розповідного) речення та розширеним коментарем-відповіддю, що розкриває головний зміст статті, зокрема в матеріалах міжнародної політики: *Удар в спину? Пашиян заявив, що Вірменія не є союзником Росії у війні проти України* (URL: bit.ly/3Re90mB); *«Удар в спину»? Союзник путіна хоче допомогти відбудувати Україну* (URL: bit.ly/3qXk7Wd); *«Удар ножем у спину»*: Саакашвілі дав інтерв'ю BBC (URL: bit.ly/3R81klu).

Заголовкові комплекси з фраземою-складником досить часто формуються шляхом зіставлення або протиставлення понять у початковій частині, та повідомлення смислової суті матеріалу в наступній «розмовній» частині: *Заколот, зрада чи удар у спину. Що означає конфлікт Пригожина з владою РФ для України* (URL: bit.ly/45EDDpl); *Контракт століття чи удар в спину – як світова преса відреагувала на нову оборонну угоду між Австралією, Великою Британією та США* (URL: bit.ly/3L954zw).

Фразеологічний вислів *Висіти (повисати) на волосинці (на волоську, на волосині)* уживається у кількох значеннях: 1) перебувати в дуже непевному, критичному становищі; бути непевним, невизначеним для когось щодо досягнення, здійснення; 2) бути в небезпеці, під загрозою; 3) постійно загрожувати своїм настанням (про лихо, нещастя і т. ін.) [3, с. 509]. Його польський відповідник *wisi na*

włosku має два значення: 1) у будь-який момент може трапитись щось погане; 2) чомусь або комусь загрожує небезпека, катастрофа [4, с. 974].

Найбільше прикладів уживання фраземи в заголовках матеріалів про загрози життю людей, відповідно, досить часто в контекстах наявне слово *життя*: *Життя висіло на волосині*: *дніпровські лікарі врятували бійця, тіло якого прошили уламки снаряду* (URL: <http://surl.li/kvdia>). Натомість у значенні непевного, невизначеного, критичного становища в контекстах фіксуються додаткові складники *доля* + конкретизація *чия?*: *«Доля України на волосині»*: *МЗС Британії закликло Захід передати ЗСУ бойові літаки* (URL: <http://surl.li/kvdmu>). Засвідчуємо також приклади вживання фразеологізму в цьому значенні з іншими додатковими компонентами: *Коморовський про Україну: «Санкції висять на волосині»* (URL: <http://surl.li/kvdyb>); *Мир між Росією і НАТО висить на волосині* (URL: <http://surl.li/kveap>); *Pokój wisi na włosku. Co może zatrzymać Kreml?* (URL: <http://surl.li/kqzvh>); *Światowa wojna wisi na włosku. Generałowie wyznają, komu zależy na wielkim konflikcie* (URL: <http://surl.li/kqzvg>).

Дослідження семантики та структури фразеологізмів у заголовках показало, що вони загалом використовуються без порушення структури й семантики. Фразеологізми в заголовках статей практично не використовуються самостійно, а виступають складниками, доповнюються додатковими суб'єктно-об'єктними компонентами та авторськими коментарями.

Література:

1. Григораши А. М. Трансформація складу фразеологізмів у газетних текстах. Система і структура східнослов'янських мов: зб. наук. пр. Київ, 1999. С. 56–61.
2. Прадід Ю. Ф. Структурно-граматичні групи фразеологізмів та їх функції у мові газети. У царині лінгвістики і права: монографія. Сімферополь, 2006. С. 5–8.
3. Словник фразеологізмів української мови. Уклад. В. М. Білоноженко та ін. Київ: Наукова думка, 2003. 1098 с.
4. Müldner-Nieckowski Ł. Wielki słownik frazeologiczny języka polskiego. Pomoc dla piszących. Warszawa: Aula, 2022. 1184 s.
5. Wielki słownik języka polskiego. URL: <https://wsjp.pl/>